

ДУШАН Ј. МАРТИНОВИЋ (Цетиње)

ЈОВАН РОГАНОВИЋ О „МАКЕДОНСКОМ ПИТАЊУ“

Познато је да је Македонија све до 1913. године остала под гурском влашћу. У другој половини прошлог и почетком овог вијека „македонско питање“, под којим се појмом, често, у ширем смислу, у дипломатији, публицистици, па и науци, подразумеваало ослобођење поробљених балканских народа (тзв. Источно питање), добија све више у актуелности, налазећи се у сфери интересовања, буржоазије балканских држава (Бугарске, Грчке, Румуније, Србије и Црне Горе) и оновремених велесила — Аустроугарске и Руске империје. Стога се за „македонско питање“ занимају бројни научници, публицисти, путописци, дипломати и политичари, међу којима су се нашла и два црногорска интелектуалца — Јован П. Рогановић и Јован Поповић-Липовац.¹

Рогановић и Поповић су о „македонском питању“, писали на руском језику, по свему судећи, независно један од другога, у исто вријеме приликом боравка у Русији крајем прошлог и почетком овог вијека. Овдје ће бити нешто више ријечи о Рогановићевом научно-публицистичком раду о тој проблематици, док ћемо Поповићево бављење тим питањем² оставити за другу прилику.

Јован Рогановић (Прогоновићи, општина Подгорица, 1870 — СССР, 1920) професор, писац уџбеника, књижевник, фолклорист, лексикограф и преводилац, припада кругу напредне, млађе слободоумне црногорске интелигенције с краја прошлог и почетка овог вијека, која је, због сукоба једног дијела средњошколске и студентске омладине црногорске са књазом Николом,

¹ О Јовану Поповићу види: Др Душан Ј. Мартиновић: *Портрети*, Цетиње 1983, стр. 147—157.

² *Жгучий вопросъ дня „Македонія“*. С. — Петербургъ, [б. г.], 152 стр.; *Македонскій вопросъ. Съ предисловіемъ Сергѣя Шарапова*. Особое приложение къ № 4 „Русскаго Труда“. 1899 г. С. — Петербургъ 1899, 19 стр.; *Шгучий вопросъ дня Македонскія реформы и русско-английские проекты*, С. — Петербургъ, 1908, V, 184 стр.

била принуђена да емигрира у иностранство. Након завршетка учитељске школе у Београду (1887 — 1891) био је неко вријеме учитељ на Цетињу, па затим школски надзорник. Не задовољавајући се учитељевањем, на позив чешког словенофила адвоката Томаша Черног, као стипендиста црногорске владе, отицао је да студира филозофију на Карловом универзитету (1892 — 1894).

Током 1895. и 1896. Рогановић је у коауторству са Ђуром Поповићем, главним црногорским школским надзорником и истакнутим просвјетно-педагошким послеником, написао два уџбеника (*Буквар* и *Земљопис Црне Горе*), који ће доживјети по више издања.

За вријеме боравка на Цетињу, средином потоње деценије минулог стољећа, иако није припадао антирежимској опозицији, нити је учествовао у било каквој завјереничкој активности против званичног режима у Црној Гори, због тога што га је један емигрант-повратник оклеветао код званичника у црногорској пријестоници „као њиховог симпатизера и припадника“, процијенио је да му нема опстанка у домовини. Покушао је да потражи мјесто службовања негдје у Србији или Македонији, али је, због интрига црногорских емиграната у Београду, у томе онемогућен. Министар просвете и иностраних дела Србије саопштио му је „да не само у Србији, него и свуда докле допире њен утицај и власт не може добити никакав посао“. Иза тога шеф београдске полиције наредио му је да одмах напусти Србију, јер је „као врло опасан човјек и непријатељ српске династије, вјечно записан у црну књигу српске владе“.³

Послије тога, Рогановић се определио за одлазак у Русију, гдје је послије завршетка Духовне академије у Казану, радио као средњошколски наставник, школски надзорник и инспектор у разним руским крајевима и градовима, од Украјине и Сибира до Далеког истока, о чему постоји довољно свједочанстава. Остало је, међутим, енигматично како се завршио његов животни круг: није ли нестао у бурним данима октобарске револуције, или је умро нешто касније, 1920. године (тада му је родбина правила покајање).⁴

Рогановић се бавио књижевношћу још у вријеме студија у Прагу. Поезију и прозне текстове објављивала му је *Босанска вила* и загребачка *Омладина* (1894), цетињски часопис *Луца* (1895, 1897), *Домаћи лист* (1912), *Цариградски гласник* (1905) и др. О лексци коју није обухватио Вук Ст. Карацић у своме *Рјечнику* прилог је дао у цетињском мјесечнику *Просвјета* (1895) и уврстио се у ред најстаријих црногорских лексикографа. Бавио се и неким књижевно-историјским питањима. Године

³ Јован Јовановић: *Прилог био-библиографији Јована Петрова Рогановића (1870—2)*. — Библиографски вјесник, VIII/1979, бр. 2, стр. 148.

⁴ Уп. др Душан Ј. Мартиновић: *Јован Рогановић (1870—1920)*. — У: *Портрети II*, стр. 107, 115.

1892. прештампана му је из *Новог листа* расправа *Чији је спјев „Смрт Смаил-аге Ченгића?“* у којој заступа мишљење, попут Светислава Вуловића, Нићифора Дучића и др., да је Његош спјевао ово познато Мажуранићево дјело. Наводно, Његош је „драговољно“ дао свој спјев Мажуранићу једном приликом када га је овај походио на Цетињу, и сугерисао му да га штампа под својим именом, што је овај, тобоже, и учинио!

Сав тај Рогановићев књижевни опус је с разлогом пао у заборав јер није могао издржати критеријуме времена. Његов рад из историографске и библиолошке проблематике, међутим, није незанимљив, има одређени научно-публицистички значај када се посматра у временској и просторној димензији, иако је доскора остао ван видног поља наших научних радника и других проучавалаца наше прошлости.

Међу Рогановићевим књигама свакако је научно најозбиљнија његова студија о аутономији Црне Горе од краја XV до средине XIX вијека коју је објавио под насловом: *Црногорски теократизам (1496—1851)*,⁵ у којој успјешно полемиче, језиком чинјеница и снагом аргумената, са српским историчаром Иларионом Руварцом и руским научником Александром Александровим о овом важном питању црногорске историје. Интересантна су и његова размишљања о књизи. Колико нам је познато, Рогановић је и први црногорски библиограф, први у нас који се бавио науком о књизи, уврстивши се у ред оних историчара књиге који су написали најљепше мисли о њој.⁶ Рогановић се бавио Јурајем Крижанићем,⁷ једним од пионира интерлингвистике, најумнијим и најнапреднијим идеологом „јужнословенског јединства словенске узајамности на бази слободе и равноправности“, које је заступао овај хрватски мислилац XVII вијека.

Рогановић је у више својих радова, који имају поглавито публицистички карактер, захватио низ тема и изузетно актуелних историјских проблема друге половине XIX вијека везаних за јужнословенске народе. У расправи „Србија и Срби у прошлости и садашњости у црквено-религиозном и народно-политичком погледу /с општесловенске тачке гледишта/“,⁸ публикованој у петроградском часопису *Страник*, расправља о низу питања везаних за историјат православне цркве код јужнословенских народа, пледирајући за њено јединство у циљу супротстављања католицизму, нарочито агресивности римско-католичке пропаганде у односу на православни живаљ Балкана. Рогановић

⁵ *Черногорскій теократизмъ 1496—1851*. Казань 1899, 96 стр.

⁶ *Книга какъ лучший другъ и товарищъ челоѵѵка*. Казань, 1897, 32 стр.

⁷ *Крижаничъ и его философія націонализма*. Казань, 1899, 84 стр.

⁸ *Сербія и Сербы въ прошломъ и въ настоящее время въ отношеніяхъ религіозно — церковномъ и народно-политическомъ*. Страникъ. Духовный журналъ, XL/1899, томъ первый, Январь, С. — Петербургъ, стр. 70—89; февраль, стр. 248—275; мартъ, стр. 461—486.

се при томе посебно задржава на најважнијим оновременим питањима везаним за ослобођење и уједињење јужнословенских народа, стављајући у жижу династичке нетрпеливости Обреновића и Петровића и гледање великих сила на питање уједињења Црне Горе и Србије, штавише и уједињења ових двију са Бугарском, под протекторатом Русије. У контексту ових оновремено сложених дипломатско-политичких питања нарочиту пажњу обраћа на положај словенског живља на подручју аустро-угарске окупације, с посебним освртом на стање у Босни и Херцеговини („Босанско-хумско питање у вези с национално-државним положајем српског народа на почетку XX вијека“)⁹ и на Македонију која је чамила под отоманским јармом. Потенцирајући Македонију као „јабуку раздора“ јужнословенских држава и македонско питање уопште, Рогановић каже: „Јабуком раздора јужно-словенских држава, којима су се придружиле још Грчка и Румунија, служи Македонија. Свака од тих држава хоће да завлада том јабуком у таквом степену, да при страственој жељи заборавају суштину ствари...“

Дакле, Рогановић истиче да балканске државе: Србија, Бугарска, Грчка, па чак и Румунија, имају територијалне претензије над Македонијом, констатујући да „Македонско питање у садашње вријеме (90-их година XIX в. — Д. М.) представља игру дјеце. Балканске државе не слажу се међусобно и спремне су на конфликте око тога, а Македонија остаје као и раније тубом провинцијом под турском влашћу. Свађају се људи због тубег добра, присвајајући оно што стално остаје у тубим рукама. О македонском питању написано је много разноврсних дјела. Једни је дају Бугарској, други Грчкој, трећи Румунији, а четврти тврде да се ради о српској земљи“.¹⁰ Позвајући се на историјску прошлост, Рогановић сматра да се не може рјешавати „македонско питање“, иако је Македонија припадала Грчкој или Србији. Он сматра, међутим, да при рјешавању македонског питања треба узети у обзир „етнографију“, тј. етничко поријекло Македонаца, тврдећи да већину чине Срби.

О свим овим питањима Јован Рогановић ће 1900. године подробије расправљати у посебној књизи: „Македонско питање на основу његове историје, етнографије и политике“.¹¹

У књизи „Македонско питање...“, будући да је дјело намијењено руској јавности, аутор уводна разматрања посвећује важнијим политичким збивањима од доласка Турака крајем XIV вијека на Балканско полуострво, посебно се задржавајући на тумачењу „источног питања“, које по њему датира од 1389. године, и, с тим у вези, на проблеме окупираних балканских на-

⁹Боснійско-хумскій вопросъ въ связи съ національно-государственнымъ состояніемъ сербскаго народа наканунѣ XX столѣтія. Второе до-полненное издание. Казань, 1900.

¹⁰Србија и Сербь... стр. 468—469.

¹¹„Македонскій вопросъ“ на почвѣ его исторіи, этнографіи и политики. Казань 1900, 85 стр.

рода. Рогановић је „источно питање“ покушавао да расвијетли у свој његовој „величини и сложености“, уз посебно истицање улоге Русије и Црне Горе у његовом разрешавању. За рјешавање овог проблема главни камен спотицања била је, по Рогановићу, Аустро-Угарска. „Македонско питање“, то јесте ослобођење Македонаца „од турске кнути“ види он искључиво „као цио српског питања“. У оквиру интерпретирања географско-етнографске проблематике Македоније доноси и погледе најважнијих научника онога времена о тим питањима: И. С. Јастребова, П. Драганова, П. Ф. Славејкова, В. Јагића, К. Јиричека, Безсонова, С. Гопчевића, А. А. Мајкова и др.

Рогановић посебно коментарише мишљење Јастребова „одличног познаваоца Македоније и Старе Србије“, иначе, аутора књиге „Пѣсни и обычаї турецкіхъ Сербовъ“. Јастребов је 20 година боравио у тим крајевима као руски конзул. У својој књизи Јастребов је „тврдио с дубоким увјерењем да у Македонији гро становника чине Срби“.¹² И. П. Драганов, бугарски научник, у „Македонском зборнику“ (Петроград 1894), по Ј. Рогановићу, писао је „у корист Срба“. Такође и В. Јагић и К. Јиричек писали су објективно, подвргавајући критици фалсификата фратра Верковића и његову „Веду славянъ“ коју је написао са сарадницима (Харизановим и др.), те касније у Бугарској објављени памфлет истог аутора „Семъ летъ страданиї по Россїи“.¹³ Рогановић подсећа на књигу С. Гопчевића „Старосербија и Македония“ у којој се тврди да је Македонија српска а не бугарска земља.¹⁴ Посебно истиче филолошка истраживања двојице професора: Безсонова и А. А. Мајкова („История сербскогo јазыка“). Наводи Рогановић и двије периодичне публикације: Славејковву новину „Македонија“, која је излазила у Константинопољу (Истанбулу) 1867. „на наречју које је много ближе српском него бугарском језику“ и лист „Новину“, коју је објављивала Бугарска егзархија „на македонском дијалекту“.¹⁵ Уз то, Рогановић истиче да је лично видио у Београду бугарски уџбеник „Родное слово“, намијењен бугарско-македонским школама и у њему је прво дат текст „на српско-македонском наречју“, а затим преведен на бугарски језик.¹⁶ С тим у вези, Рогановић исправно закључује да „ови факти говоре о томе да Бугари вјештачки стварају у Македонији своју народност“ и пита се, због чега, иначе, „преводити с македонског на бугарски језик“.¹⁷ Оспоравајући бугарско „право“ на Македонију Ј. Рогановић исправно закључује да „ови факти говоре о томе да хоће да одузму Србима Македонију, која им ни историјски, ни

¹² Исто, стр. 44—45.

¹³ Исто, стр. 45.

¹⁴ Исто, стр. 46.

¹⁵ Исто.

¹⁶ Исто.

¹⁷ Исто.

етнографски не припада“, но и у другим приликама показују „национално-државну ретроградност и неоснованост“ (конфесионална питања, егоцентризам, одбијање савеза са Србијом и непристајање на конфедерацију балканских народа; прихватање њемачке династије, антагонизам према Русији, итд.).¹⁸

Осим бугарских аспирација на Македонију, Рогановић укратко истиче и грчке претензије,¹⁹ а и румунске жеље за проширењем своје сфере утицаја над Македонијом.

Иако је Јован Рогановић исправно запажао да су многи о томе „којој националности припада становништво Македоније“ писали пристрасно „са својих националистичких становишта“, са позиције „својих нација, или својих личних интереса“²⁰ сам је, под утицајем оновремених већ цитираних научника и српске историографије, упао у сличну „клопку“. На једном мјесту он констатује: „Једни су аутори гријешили из незнања; други из заблуде; трећи по необјективности и личним симпатијама према једној или другој нацији; многи због властитих циљева (као нпр. проф. Миљуков) свјесно свдећи науку са висине њеног научног пиједестала у блато лажи“.²¹ Стога, он каже да намјерава да укаже на лажне и произвољне интерпретације „македонског питања“, са становишта за њега „светих и драгих принципа историје, етнографије, социологије и праведне хумане политике“.²² На жалост, у томе није успио, јер није задовољио ни минимум постулата тих наука.

Заправо, на основу назначених „принципа“ Рогановић истиче да је неопходно ријешити дато питање путем европске дипломатије. Он сматра да је нужно „излазећи из политичко-практичних резона, становништву Старе Србије и Македоније дати независност и слободу“ и на тај начин створити могућност да се „научно“, уз помоћ „живе ријечи слободних грађана“, утврди чија је Македонија и којој нацији припада њено становништво, а затим омогућити њено припајање ономе ко на њу „посједује национално-историјско право“. То ће, по Рогановићу, бити могућно остварити кад Европа принуди Отоманску империју, да се одрекне својих „суверених права“ над Старом Србијом, Албанијом и Македонијом. А, по његовом мишљењу, принудити је није било тешко, још мање погрешно, због тога што само њено постојање — како истиче проф. Комаровски, представља „апсолутну аномалију међу другим цивилизованим народима.“²³

Полазећи од констатације А. Комаровског, као од „политичког аксиома“, Рогановић се „у име права и хуманизма“ за

¹⁸ Уп. стр. 47.

¹⁹ Исто, стр. 51.

²⁰ Исто, стр. 47.

²¹ Исто.

²² Исто.

²³ Уп. „Восточный вопрос“ проф. А. Комаровског. Москва 1896, стр. 11.

рјешење „македонског питања“ у корист црногорске књажевине, која се „историјски“ јавља као „једини, непосредни и правни наследник“ назначених трију провинција, „по основу својег давнашњег државног и националног права.“²⁴ јер Црна Гора, притом, како мисли Рогановић, „нема у основи шовинистичко-националистички карактер“, а уз то, дозвољава слободу вјероисповиједања и слободу националне самосвијести.²⁵ По њему, „она је то заслужила својом, у свијету познатом јуначком улогом у ратовима за слободу и независност балканског словенства.“²⁶ Посебно је у томе заслужна — вели он, династија Петровић-Његош „са садашњим господаром Великим књазом Николом I Петровићем Његошом“ којег назива „народним оцем, генијалним човјеком, пјесником, мудрим политичаром и храбрим државником.“²⁷ Наводећи и друге заслуге Црне Горе, Рогановић инсистира да „европска дипломатија награди Црну Гору и њену заслужну и хуману династију“²⁸ на тај начин што ће јој уступити поменуће области. Ово тим прије што је она, Црна Гора, „увјек међу Јужним Словенима била вјерни ехо руског зова, руске мисли и руских стремљења за остварење панславизма и општесловенских идеја“, што није мала заслуга за читаво словенство.²⁹

Будући да је, по мишљењу Ј. Рогановића, македонско становништво „чисте српске народности, с врло малим примјесам других елемената“,³⁰ сматра да би након давања аутономије Старој Србији и Македонији требало довести једног од црногорских принчева, као што је то учињено на Криту довођењем „грчког краљевића“.³¹ Декларише се, ипак, за црногорског принца Мирка, сина књаза Николе I.³²

Да би се ова политичка комбинаторика Рогановићева обзбиједила, рјешење види у томе да Србија помогне Црну Гору у овоме, а она ће за узврат помоћи Србији да добије Босну и Херцеговину и излазак на Јадранско море.³³ На тај начин би се ослободили сви поробљени словенски крајеви на Балкану, створиле би се двије јаке независне српске државе. разумије се, под протекторатом Русије,³⁴ које би биле препрека „мабаро — пангерманизацији“ и „источном — панисламизму.“³⁵

Рогановић је свјестан да ће за ове комбинације Црна Гора имати више непријатеља (Аустро-Угарску, Бугарску, Грчку) а

²⁴ Македонскиј вопросъ... , стр. 26, 30, 31, 39 и др.

²⁵ Исто, стр. 39.

²⁶ Исто, стр. 27.

²⁷ Исто.

²⁸ Исто, стр. 29.

²⁹ Уп. стр. 30.

³⁰ Исто, стр. 53.

³¹ Исто, стр. 54.

³² Исто, стр. 71.

³³ Исто, стр. 54.

³⁴ Исто, стр. 82.

³⁵ Исто, стр. 56.

зебе и од пасивног држања Србије. Упркос томе, препоручује црногорским дипломатима да подробно проуче питање „свога народа у Старој Србији и Македонији, са историјског и правног, а такође и с дипломатског и практично-политичког гледишта“, након чега би се упутио апел, тј. категорички захтјев европским кабинетима великих држава — за одлучивање по овом питању.³⁶

Да ли се Рогановић са оваквим својим предлогом и директно обратио црногорском двору, тражећи од њега да обрати пажњу европским владарима на могућност понуђеног рјешења македонског и старосрбијанског питања у корист Црне Горе, како то тврде неки историчари,³⁷ није поуздано утврђено (Sic!). Можда је идеја до црногорског књаза допрла преко Рогановићеве књиге. Чињеница је, међутим, да је црногорски књаз путем раних канала настојао да заинтересује „европске кабинете“ за ову идеју и да рачунају на његовог сина Мирка за евентуални положај гувернера Македоније.³⁸ Штавише, о кандидатури књаза Мирка било је публициста и у европској штампи.³⁹

Иако је Рогановићево домишљање и предлог за рјешавање „македонског питања“, као год и званични став црногорског двора, био лишен политичког реалитета, занимљив је као једна куриозитетна епизода у склопу бројних варијанти сложеног македонског комплекса. Званична кандидатура „на престо“ замишљене аутономне „кнежевине“ Македоније никада, међутим, није ни истакнута.⁴⁰

Закључци:

Ј. Рогановић при разматрању „македонског питања“ указивао је посебно на бугарске претензије и заблуде, на такозване „српско-бугарске и српско-грчке пројекте националног разграничавања Македоније“. Упозоравао је и на жеље и опасности од даље пенетрације Аустрије на Балкану, те на свеколики сиплет државно-политичких односа овог простора (однос: Црне Горе и Аустрије, Турске и Црне Горе, Бугарске и Грчке и Црне Горе, Србије и Црне Горе, став Русије према Балкану...). Код Рогановића недостаје, међутим, научни метод, неопходна систематичност и научна заснованост. Оптерећен идеологијом грађанске науке, романтичарским и емотивним набојем, заступао

³⁶ Исто, стр. 71.

³⁷ Светислав С. Симић: *Македонскиј вопросъ на почвѣ его исторји, этнографији и политики. Јованъ П. Рогановичъ. Казанъ, 1900.* — Српски књижевни гласник, I/1901, књ. IV, св. 2, стр. 154—160.

Потпис: Павле Орловић; исто: Луча, 1901, стр. 402—403; Христо Андонов Пољански: *Одабрани дела*, кн. 5, Скопје 1980, стр. 288; М. Дашић: *Политика Црне Горе према Илинденском устанку 1903. године.* — Прилози за Илинден V, Скопје.

³⁸ М. Дашић, *нав. дјело*, стр. 181. и 209.

³⁹ Исто, стр. 181.

⁴⁰ Исто, стр. 182. и 209.

је тезу да Македонија, Албанија и Стара Србија треба да припадну Црној Гори, или, као што је истакнуто, да им се да аутономија с принцом Мирком Петровићем на челу. Његова аргументација за рјешавање „македонског питања“ је чак и „у своје вријеме“ била мало убједљива.⁴¹ Није имао исправно гледање ни на национално питање и државно-правни положај Македонаца. За њега су Македонци дио српског народа, а Македонија, Стара Србија и Албанија српске провинције под Отоманском империјом.

Укратко, Рогановићево схватање „ослобођења“ Македонаца и народа у Босни и Херцеговини своди се у ово неколико ријечи: ако би се Македонија и Стара Србија, по рјешењу европских држава, додијелиле Црној Гори, евентуално као аутономна јединица, а Босна и Хум (тј. Херцеговина) Србији са изласком на Јадранско море, онда би се створиле двије јаке државе на Балкану и тиме би се обезбиједила равнотежа у овоме дијелу Европе.

Јасно је и без нарочитог коментара колико су научно и политички „основани“ овакви Рогановићеви закључци. Његове визије о ослобођењу Македонаца и других јужнословенских народа, њиховом присаједињењу и уједињењу под протекторатом Русије, као и шире панславистичке идеје,⁴² могу се разумјети једино у временској димензији. Интересантно је можда то што је, у емиграцији, далеко од своје домовине, био преокупиран мишљу и искреном жељом да се југословенске територије и народи под туђином ослободе окупације, као и да престану антагонизми и нетрпеливости између помињаних династија у корист заједничке борбе за ослобођење потлачених балканских народа.

Душан Мартинович

ЈОВАН РОГАНОВИЧ О „МАКЕДОНСКОМ ВОПРОСЕ“

(Резюме)

Й. Роганович (1870 — 1920) в несколько своих статей, главным образом публицистического характера (Сербия и сербы в прошлом и в настоящее время в отношениях религиозно-церковномъ и народно-политическомъ. — Страникъ, С. Петербургъ, 1899, стр. 70—89; 248—275, 461—986; Боснийско-хумский вопросъ вь связи съ национально-государ-

⁴¹ [П. А. Ровинский]: *Старая Сербія и Македонія*. Историко-этнографическое изслѣдованіе Спиридона Гопчевича. Издано съ 38 оригинальными рисунками и двумя планами въ текст. Перевель съ нѣмецкаго М. Г. Петровичъ. Слб. 1899; „Македонскій вопросъ“ на почвъ его исторіи, этнографіи и политики. Йованъ П. Рогановичъ. Казань. 1900; стр. 849. Потпис: Т. — Вѣстникъ Европы, 1900, № 8, стр. 840—849.

⁴² Касније ће Рогановић, 1906, у духу панславистичких идеја образовати „Руску народну странку“ у Украјини (Житомир), која је у свој програм унијела и „ослобођење свих Словена“ од туђинске власти. Мислимо, да у том контексту ваља и посматрати његове идеје и ставове о начину рјешавања „македонског питања“...

ственнымъ состояниемъ сербскаго народа наканунѣ XX столѣтня. Второе дополненное издание. Казань, 1900; „Македонский вопросъ“ на почвѣ его истории, этнографии и политики. Казань 1900, 85 стр.), обсуждает „македонский вопрос“, под которымъ подразумевается освобождение македонцев от турецкаго ига. Роганович это подробно обсуждает в книгѣ „Македонский вопрос на основе его истории, этнографии и политики“, пользуясь многими мнениями предшествующихъ учёныхъ и публицистовъ которые занимались этимъ вопросомъ (И. С. Ястребова, П. Драганова, П. Ф. Словейкова, В. Ягича, К. Йиречека, С. Гопчевича, Безсонова и Майкова).

После рассмотра и оспаривания претензій над Македонией, болгарской, греческой и румынской буржуазии, Роганович считаетъ что этотъ вопросъ можно решить дипломатическимъ путёмъ. Он хлопоталъ для того чтобы Европа принудила Турцию дать населению Старой Сербии и Македонии свободу и право на независимость, после чего бы население высказалось чья Македония и которой державы она хочет принадлежать.

По мнению Рогановича, „единственный, непосредственный и настоящий наследник“ упомянутыхъ областей Черногория, потому что она известна в мире по героической роли в войнахъ за свободу и независимость балканскихъ народов; потом, по заслугамъ черногорской династии Петровичей Негош, и что у неё нетъ „шовинистичко-националистическаго характера“ а, к тому, „обеспечила бы свободу вероисповедания и национальнаго самосознания“. Поэтому существуетъ мнение что Македонии и Старой Сербии надо сначала дать автономию, а потомъ поставитъ за гувернёра черногорскаго принца Мирка, сына Николы I Петровича Негоша. Чтобы это осуществилось, нужно, по его мнению, Сербии помочь Черногорию, а эта бы отвратила помощь Сербии чтобы получить Боснию и Герцеговину и выход на Адриатическое море. Такимъ образом, по мнению Рогановича, формировались бы две „сербские державы на Балканахъ под покровительствомъ России“, которые были бы барьеръ прорыву „унгро-пангерманизации“ и „восточно-панисламизации“.

Несмотря на то что „модель“ Рогановича для разрешения „македонскаго вопроса“ лишенъ реальности политической и в это время, заслуживаетъ упоминания какъ одинъ курьёзный эпизодъ в рамкахъ многихъ вариантовъ сложнаго македонскаго комплекса второй половины XIX и начала XX вековъ.